

YURIDIK SOHADA SUN'IY INTELEKTNI QO'LLASH ISTIQBOLLARI

Tog'aymurotova Ruxshona

Termiz davlat universiteti

Yuridik fakulteti 1-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17112653>**Annotatsiya**

Ushbu maqolada sun'iy intellektning tasnifi, uning yuridik sohaga ta'siri va bu boradagi afzalliklari va kamchiliklari haqida so'z yuritilgan. Sun'iy intellektning yuridik sohada qo'llanilishi bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi va olimlar faoliyati o'rganilgan. Bundan tashqari sun'iy intellekt kelajakda huquq sohasida inson uchun yordamchi bo'lib xizmat qilishiga to'siq bo'ladigan muammo va kamchiliklar tahlil qilinib, unga yechim bo'la oladigan takliflar va shaxsiy fikrlar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar; Sun'iy intellekt, raqamlashuv, yuridik xizmat, advakatura.

Kirish

Zamonaviy dunyoda sun'iy intellekt texnologiyalari va raqamlashuv hayotimizning barcha jabhalariga kirib bormoqda va huquqshunoslik sohasi ham bundan mustasno emas. Sun'iy intellekt huquqiy amaliyotni optimallashtirish, samaradorligini oshirish, yuridik hujjatlar tayyorlash va mijozlarga sifatli xizmat ko'rsatishga yordam beradi va bu huquqshunoslik sohasi uchun yangi imkoniyatlar eshigini ochmoqda. Ushbu maqolada sun'iy intellekt haqida ma'lumot va uning afzalliklari va kamchiliklari o'rganilib, yuridik sohaning kelajakdagi rivoji uchun ijobiy va salbiy ta'siri tahlil qilinadi va bu yangi texnologiyalarning huquqiy tizimga qanday moslashishi masalalari ko'rib chiqiladi.

Raqamli muhit sharoitida sun'iy intellektni alohida ajratib ko'rsatish kerak bo'ladi. Sun'iy intellektni tabiiy intellektning sun'iy shakldagi ko'rinishi tarzda talqin qilish mumkin. Sun'iy intellekt atamasi 1956-yilda paydo bo'lgan. AQSHning Dartmut universitetida shu masalaga bag'ishlangan anjumanda amerikalik informatika sohasidagi olim Jon Makkarti bu atamani birinchi marta ishlatib tarixda qolgan. Sun'iy intellekt bu an'anaviy tarzda insonning vakolati deb hisoblangan ijodiy funksiyalarning intellektual tizimlar tomonidan bajarilishi hamda kommunikatsion va texnologik munosabatlarning murakkab majmui bo'lib, u mantiqiy fikrlash, o'z harakatlarini boshqarish va tashqi sharoitlar o'zgargan taqdirda o'z qarorlarini tuzatish qobiliyatiga ega. XX asrning 80-yillari sun'iy intellekt - kashfiyot deya e'tirof etila boshlandi [1].

Bugungi kunda biz sun'iy intellekt texnologiyalaridan quyidagi ustivor yo'nalishlarda qo'llanilishini ko'rishimiz mumkin. Jumladan:

- qishloq, o'rmon xo'jaligi, baliqchilik (o'simliklarni parvarish qilish, hosil yig'ish, hayvonlarni parvarish qilish, qishloq xo'jaligi yerlarining monitoringi, o'rmon holati monitoringi);
- foydali qazilmalarni qazib olish (yer osti va yer usti foydali qazilmalarni qidirish, konlarni diagnostika qilish, xaritalash, qazib olish jarayonida yordam berish);
- ishlab chiqarish tarmoqlari (yig'ish, yuklash, tushirish, yelim qo'llash va purkash, qadoqlash, markalash);
- qurilish (qurilish ob'ektlarini kuzatish, bino va inshootlarni demontaj qilish, qurilish maydonchalarini tozalash, tuproq ishlari, oynalar, ichki va tashqi pardozlash, suvoq va bo'yash ishlari);

- savdo (mijozlarga maslahat berish, javonlarni inventarizatsiya qilish, tovarlarni ko'rsatish, qadoqlash, buyurtma yig'ish, tovarlar harakati);
- tashish va saqlash (tovarlarni saralash, qadoqlash, jo'natish);
- mehmonxonalar va umumiy ovqatlanish korxonalari (mijozlarga maslahat berish, ovqat tayyorlash, mahsulotlarni joylashtirish);
- ta'lim (kiber-jismoniy simulyatorlar bo'yicha trening - instruktorlar);
- sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar (bemorlarni ro'yxatga olish va ularga hamrohlik qilish, operatsiya vaqtida yordam berish, bemorlarni reabilitatsiya qilish) va bundan tashqari sun'iy intellektdan yuridik sohada ham qollanilishi nazarda tutilmoqda.

Yuridik sohada sun'iy intellektdan foydalanish istiqbollari juda keng bo'lib, u inson omilining kamayishi, huquqiy xatoliklarning oldini olish va yuridik xizmatlarning samaradorligini oshirishga yordam beradi. Ayniqsa, katta hajmdagi huquqiy hujjatlarni tahlil qilish va tegishli ma'lumotlarni tezkor topish imkoniyati advokatlar va sudyalalar uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Birinchi navbatda, sud-huquq sohasida suniy intellektning qo'llanilishini ko'rib chiqamiz: Sud jarayonlarini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin, chunki u ko'plab oddiy vazifalarni avtomatlashtiradi. Masalan, apellyatsiyalarni ro'yxatga olish, sud majlislarini rejalashtirish va ishtirokchilarga bildirishnomalar yuborish kabi ishlarni sun'iy intellekt yordamida bajarish mumkin. Shu bilan birga, sun'iy intellektning imkoniyatlari faqat shular bilan cheklanib qolmasligi kerak, chunki u sud ishlarini hal qilishda ham foydali bo'lishi mumkin. Sud majlisining kotibi sud jarayonida yoki sud zalidan tashqarida alohida protsessual harakatlarni amalga oshirayotganda bayonnoma yuritadi (JPKning 278-moddasi). Sud majlisi bayonnomalari sud jarayonlarining muhim qismidir. Sun'iy intellekt ushbu jarayonni avtomatlashtirishi va bayonnomalarning aniqligini oshirishi mumkin. Natijada, sud kotiblari o'rniga sun'iy intellekt ishlatilsa, ularga ajratilgan mablag' sun'iy intellekt texnologiyasining xizmatlarini rivojlantirishga yo'naltirilishi mumkin, bu esa sud jarayonlarining sifatini oshirishga xizmat qiladi. Sun'iy intellekt tarjima jarayonini osonlashtirishi mumkin. Ba'zan sud ishtirokchilari sud jarayoni olib borilayotgan tilni tushunmaydi yoki ular kar, soqov bo'lishi mumkin. Sud jarayonida qatnashayotgan va sud ishlari yuritilayotgan tilni bilmaydigan shaxslarga ish materiallari bilan to'liq tanishish va sud harakatlarida tarjimon orqali qatnashish huquqi beriladi (O'zbekiston Respublikasi "Sudlar to'g'risida" gi qonunning 13-moddasi). Bundan tashqari, eshitish va so'zlashuv qobiliyati cheklangan shaxslar sud jarayonlarida imo-ishora tarjimoni xizmatlaridan foydalanishlari mumkin (O'zbekiston Respublikasi "Nogironlar huquqlari to'g'risida" gi qonunning 28-moddasi). Bu holatlarda sud majlisida tarjimon (imo-ishora tarjimoni) ishtirok etishi zarur bo'ladi. Biroq, huquqiy bilimga ega va tajribali tarjimonlarni topish qiyin bo'lib, bunga ikki asosiy sabab bor:

1. Malakali tarjimonlarning yetishmovchiligi;
2. Tarjimonlarning ish haqlari pastligi.

Sun'iy intellekt tarjima xizmatlarini avtomatlashtirish orqali sud jarayonlarini tezlashtirish va sud xarajatlarini kamaytirishga yordam beradi. Sun'iy intellekt sud jarayonlarini tezlashtirish, sud xarajatlarini kamaytirish va sud ishlarining sifatini oshirishga yordam berishi mumkin. Sudyalarga ishlarni hal qilishda sun'iy intellektdan huquqiy maslahat olish vositasi sifatida foydalanish mumkin. Bu amaliyot allaqachon bir necha xorijiy davlatlarda qo'llanilmoqda.

Misol uchun **Hindistonda** Oliy sud sudyasi Anoop Chitkara AI chatbotidan foydalanib, ish bo'yicha sud amaliyotini umumlashtirish uchun ChatGPT ni ishlatgan. **Angliyada** sudyalarga sun'iy intellektdan foydalanishga ruxsat berilgan, ammo bu faqat sud ishtirokchilarining maxfiy ma'lumotlari himoyalangan holda amalga oshirilishi mumkin. **Xitoyda** sudyalarda sun'iy intellekt maslahatiga tayanishi majburiy bo'lib, agar ular sun'iy intellekt tavsiyasiga qarshi qaror qabul qilishsa, buning sababini yozma ravishda izohlashlari shart.

Bundan tashqari biz sun'iy intellektni advakatura sohasida ham qo'llanilishini ko'rib o'tamiz. Sun'iy intellekt yuridik firmalar va ichki yuridik bo'limlar va advakatura sohasida samaradorlikni inqilob qilish imkoniyatiga ega. Hujjatlarni ko'rib chiqishda, masalan, sun'iy intellekt vositalari bir necha kunda qayta ishlanadigan katta hajmdagi ma'lumotlarni bir necha daqiqada qayta ishlay oladi va bir necha soniya ichida amalga oshiradi. Texnologiya nomuvofiqliklarni aniqlashda ham qo'llanilishi mumkin. Ya'ni, tegishli pretsedentlarni aniqlashi va hatto tarixiy ma'lumotlardan tushunchalar yaratishi mumkin, bu esa advokatlarga ko'proq strategik ishlarga e'tibor qaratish imkonini beradi. Shuningdek sun'iy intellekt advokatlarga mijozlar bilan tezkor aloqalarni o'rnatishga yordam beradi. Bundan tashqari, ushbu sun'iy intellekt vositalari huquqiy tadqiqotlar, shartnomalarni tahlil qilish va muntazam vazifalarni avtomatlashtirish uchun foydali bo'lib, yuridik mutaxassislariga vaqt va ko'nikmalarini murakkabroq masalalarga ajratishga imkon beradi. Sun'iy intellekt faqat sud va advakatura sohalarda emas balki, boshqa ko'plab yuridik sohalarda ham qo'llanilishi mumkin.

Biroq, sun'iy intellektning afzallik tomonlari bo'lgani bilan uning kamchliklarini inkor etib bo'lmaydi. Sun'iy intellektning yuridik sohada keng qo'llanilishi qator muammolarni ham yuzaga keltiradi, b jumladan, sun'iy intellekt tomonidan qabul qilingan qarorlar natijasida yuzaga kelgan xatoliklar uchun kim javobgar bo'lishi muammosi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Sun'iy intellekt tizimlarining katta hajmdagi shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlashi, maxfiylik va ma'lumotlarni himoya qilish bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, axborotni tahlil qilish va takrorlash uchun yaratilgan sun'iy intellekt muvofiqlikni tekshirish va ma'lumotlarni olish kabi aniq parametrlarga ega bo'lgan sohalarda yuqori natijalarga erishdi, ammo advokatlar keltiradigan bahsli mulohazalarga ega emas. Sun'iy intellekt cheklovlari - murakkab muammolar, tanqidiy fikrlash va huquqiy strategiya rivojlanishlarga qaramay, sun'iy intellekt hozirda huquqiy ssenariylarning noyob kontekstlarini to'liq baholash qobiliyatiga ega emas. Sun'iy intellektni katta hajmdagi ma'lumotlarga o'rgatish mumkin bo'lsa-da, u qarama-qarshi manfaatlar yoki biznesga potentsial ta'sirlar bilan bog'liq vaziyatlarni baholash uchun zarur bo'lgan malakaga ega emas. Aksincha, advokatlar o'z qarorlarida axloqiy va tijorat nuqtai nazaridan kelib chiqadilar va bu muammolarni katta tajriba bilan hal qilishadi. Bu insoniy element, ayniqsa, hayot, yashash va biznes sohalari ta'sir qilishi mumkin bo'lgan huquqiy sharoitlarda juda muhimdir.

Huquqiy strategiya sun'iy intellekt muhim cheklovlarga duch keladigan yana bir sohadir. Eng yaxshi huquqiy strategiyalar ijodiy, moslashuvchan va har bir mijozning o'ziga xos sharoitlariga moslashtirilgan. Bu mahorat faqat tajriba va inson tushunchasidan kelib chiqadi. Advokatlar muntazam ravishda xavflarni tahlil qiladilar, qarama-qarshiliklarni oldindan bilishadi va ko'p yillik tajribadan foydalangan holda murakkab vaziyatlarda ijodiy harakat qilishadi. Huquqiy sohada inson omili mijoz bilan munosabatlarda ajralmas rol o'ynaydi. Ishonchni mustahkamlash va mijozning ehtiyojlarini tushunish texnik tajribadan tashqariga chiqadi; empatiya, shaxslararo munosabatlar va faol tinglash qobiliyatini talab qiladi.

Advokatlar mijozning tashvishlari, his-tuyg'ulari va umidlarining nozik tomonlarini tushunadilar - natijalar va mijozning qoniqishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan omillar. Mijozlar ko'pincha advokatlarga nafaqat yuridik maslahat, balki korporativ bitimlar, sud jarayonlari, to'lovga layoqatsizlik yoki tartibga solish masalalari bo'yicha ham hayotlarining eng qiyin paytlarida yo'l-yo'riq olish uchun murojaat qilishadi. Sun'iy intellekt hujjatlarni tayyorlash va vaziyatni o'rganish kabi vazifalarni bajarishda yordam berishi mumkin bo'lsa-da, u munosabatlarni o'rnatishda yordam bera olmasligi mumkin. Yuridik xizmatlar asosan shaxsiy aloqalarga va faqat inson advokatlari taqdim eta oladigan nozik ko'rsatmalarga tayanadi. Sun'iy intellektni qabul qilish kuchaygan sari, bu "inson omili" yanada muhimroq bo'ladi, chunki texnologiya yuridik maslahat uchun zarur bo'lgan hissiy intellektni takrorlay olmaydi.

Takliflar:

1. Sun'iy intellekt faqat tavsiyalar beruvchi rolni o'ynashi, yakuniy qaror inson tomonidan qabul qilinishi kerak.
2. Sun'iy intellektidan foydalanish bo'yicha maxsus qonunchilik bazasini yaratish.
3. Sun'iy intellektni real huquqiy jarayonlarda sinab ko'rish va uni doimiy takomillashtirib borishni tafsia etaman.

Xulosa

Hozirgi kunda texnologiyalar va sun'iy intellekt rivojlanishda davom etar ekan, uning yuridik sohadagi ishtiroki kengayishi kutilmoqda. Albatta sun'iy intellektning afzalliklari bo'lgani kabi kamchiliklari ham yetarlicha. Shu sababli yuridik sohada sun'iy intellekt inson omiliga yordam beruvchi vosita sifatida qaralishi lozim. Sun'iy intellekt texnologiyalarini sud tizimi va advokatura amaliyotiga integratsiya qilishda muvozanatli yondashuv talab etiladi. Sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha maxsus qonunchilik bazasini ishlab chiqish, sun'iy intellekt asosida ishlovchi huquqiy texnologiyalarni sinovdan o'tkazish va huquqshunoslarni bu yo'nalishda o'qitish muhim ahamiyatga ega.

Kelajakda sun'iy intellekt yuridik sohaning ajralmas qismi bo'lishi kutilmoqda. Lekin uning inson qabul qiladigan qarorlarga ta'sir doirasini aniq chegaralash, huquqiy jarayonlarning adolatligini saqlash va sudyalarning mustaqilligini ta'minlash muhim vazifalar bo'lib qolmoqda. Sun'iy intellekt huquqiy jarayonlarni soddalashtirishi, biroq asosiy qaror qabul qilish inson zimmasida qolishi kerak. Shu tariqa, sun'iy intellekt va inson hamkorligida adolat tizimi yanada takomillashib, huquqiy xizmatlarning sifati oshishi mumkin.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Tashkent Law Spring" III Xalqaro yuridik forumi.
https://www.youtube.com/live/OWvxw4_p6lw?si=e3QoVPLDTuBmEzJb
2. I.A. 261.FILIPOVA "Sun'iy intellektni huquqiy tartibga solish", Samarqand 2022/p-17
3. Jaemin Lee. Artificial Intelligence and International Law. Springer Nature Singapore Pte Ltd. 2022, p-
4. <https://www.pinsentmasons.com>